

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-49-25>

УДК 336.1:339.922(045)

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ФІНАНСІВ ПУБЛІЧНОГО СЕКТОРУ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

PROBLEMS AND PERSPECTIVES OF THE DEVELOPMENT OF PUBLIC SECTOR FINANCE IN THE CONDITIONS OF EUROPEAN INTEGRATION

Гнидюк Інна Вікторівна

кандидат економічних наук, доцент,
Вінницький торговельно-економічний інститут
Державного торговельно-економічного університету
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6724-7740>

Складанюк Марина Сергіївна

студентка,
Вінницький торговельно-економічний інститут
Державного торговельно-економічного університету
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7082-373X>

Hnydiuk Inna, Skladaniuk Maryna

Vinnitsia Institute of Trade and Economics of State University
of Trade and Economics

У статті визначено сутність та структура публічних фінансів та механізм їх дії в бюджеті країни. Розглянуто особливості та сучасні тенденції публічних фінансів України, окреслено їх значний вплив на здатність держави вдало та результативно виконувати свої функції, сприяти економічному розвитку та забезпеченню цілей суспільного добробуту. У статті обґрунтовано актуальність дослідження питань щодо підвищення ефективності методів акумуляції та напрямків використання публічних коштів в Україні. Узагальнено найважливіші аспекти, в яких держава працює з системою публічних фінансів. Визначено основні недоліки та проблеми функціонування системи публічних фінансів. Досліджено основні перешкоди для успішної євроінтеграції. З'ясовано шляхи подолання даних проблем та окреслено основні можливості для подальшої інтеграції з країнами Європи.

Ключові слова: фінанси публічного сектору, державні фінанси, публічні фінанси, бюджетні кошти, євроінтеграція.

The article defines the essence and structure of public finances and the mechanism of their influence in the country's budget. The features and modern trends of public finances of Ukraine are considered. And their significant impact on the ability of the state to successfully and effectively perform its functions is defined. The article specifies the composition of the public sector. The ways how to promote economic development and ensure the goals of public welfare are outlined. The article substantiates the relevance of the study of issues related to increasing the effectiveness of methods of accumulation and directions for the use of public funds in Ukraine. The most important aspects in which the county works with the public finance system are summarized. The main shortcomings and problems of the functioning of the public finance system have been identified. The main obstacles to successful European integration have been studied. Ways to overcome these problems have been clarified and the main opportunities for further integration with European countries have been outlined. The article proves the relevance of the research into the issues of increasing the efficiency of finance accumulation methods and the directions of public finance allocation in Ukraine. The main problems and current trends in the development of public finances are underlined; the practical recommendations as for increasing their efficiency are put forward taking into account the best domestic achievements and previous experience. The ways of improving the public finance functioning in both profit and expenditure parts are suggested. Their implementation will help to create a reliable financial base of the state, increase the standards of living of the population, encourage the development of entrepreneurship and follow the proclaimed course of European integration as well as allow to build a modern and efficient system of public finance management which is able to provide quality public services, accumulate and distribute the resources effectively prioritizing state development and taking into account the interests of all members of society.

Keywords: public sector finances, state finances, public finances, budget funds, European integration.

Постановка проблеми. Для удосконалення системи публічних фінансів та пошуку можливих варіантів їх адаптації до вимог ЄС необхідно провести дослідження щодо відповідності процесів трансформації фіскальної політики, середньострокового бюджетного планування, стандартів обліку та звітності в Україні та в країнах ЄС. У умовах сьогодення здатність країни результативно виконувати свої функції залежить від ефективного функціонування системи публічних фінансів.

Сучасні реалії такі, що є багато скарг серед населення через неефективну роботу з публічними фінансами в питанні формування, розподілу та використання коштів централізованих фондів. Основні з них – це значне податкове навантаження, переважання фіскальної функції податкової системи та обминання стимулюючої функції; недостатньо високий рівень соціальної справедливості податкової системи; неефективний розподіл бюджетних коштів; низький рівень соціального забезпечення незахищених верств населення та рівня суспільного життя. Тому наразі гостро стоїть питання оптимізації функціонування публічних фінансів.

Це дозволить створити надійну фінансову базу держави, достатню для ефективного виконання її функцій, стимулювати розвиток підприємницької діяльності, сприятиме зростанню рівня життя населення, підвищенню якості державних послуг та досягненню соціальної гармонії у суспільстві і звісно ж, відповідатиме світовим стандартам у цій галузі та обраному курсу євроінтеграції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З огляду актуальності даної проблематики, можна стверджувати, що велика кількість фахівців проводили дослідження з розвитку системи публічних фінансів. Детальним вивченням усіх процесів, що стосуються сфери публічних фінансів та ефективного управління бюджетними коштами займалися такі науковці як Гончаренко М. В., Куценко Т. Ф., Прутська О. О., Коляда Т. А., Опарін В. М., Федосов В. М., Юхименко П. І. та ін.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті полягає у поглибленні теоретичних засад та вивченні механізмів системи публічних фінансів в бюджетному управлінні в умовах запровадження курсу на євроінтеграцію.

Виклад основного матеріалу дослідження. Останнім часом Україна взяла активне спрямування на інтеграцію з країнами ЄС. Це аргументує необхідність удо-

сконалення публічних фінансів відповідно до вимог Європейського Союзу. Важливим стає питання вивчення сучасного стану публічних фінансів та подальших напрямів розвитку. Необхідно знайти шляхи здійснення структурних реформ, удосконалення бюджетного планування, а також підвищення ефективності видатків.

Дослідження питання побудови ефективною, соціально орієнтованою системи публічних фінансів – одне із найбільш актуальних в Україні. Лише таким способом можна досягти поставлених перед державою цілей та завдань. Саме через це при його вивченні необхідно враховувати соціально-економічний стан країни, звертати увагу на рівень та темпи економічного зростання, їх підтримку на високому рівні в подальшому та забезпечення суспільної гармонії в соціумі.

В Україні необхідно налагодити систему публічних фінансів, яка буде працювати ефективно та не буде мати недоліків. Саме це допомогло б вивести нашу країну на новий щабель розвитку, підвищити рівень життя громадян, досягнути бажані цілі суспільного добробуту, а також відновити державну економіку та зробити її конкурентоспроможною відносно більш розвинених країн. Оскільки сучасний розвиток держави та її громадян неможливий без успішної дії системи публічних фінансів, варто приділяти значну увагу та проводити дослідження у цій сфері.

Для того щоб працювати над розвитком фінансів публічного сектору, визначати їх проблеми та перспективи, спершу потрібно з'ясувати теоретичні аспекти поняття публічні фінанси. Оскільки це питання виникло вже давно, то багато і українських, і зарубіжних вчених мають напрацювання у цьому напрямі. Розглянемо трактування даного визначення деяких з них.

Куценко Т. Ф. розглядає публічні фінанси у контексті українських реформ децентралізації влади та бюджетної децентралізації. З огляду на це, вона поділяє публічні фінанси на дві складові: центральні (урядові) та муніципальні (місцеві) фінанси [2].

Вона також зауважує, що існують й інші елементи поряд із цими. Це, наприклад, фінансові відносини, що виникають в результаті партнерства суб'єктів державного та приватного секторів. Або ж відносини, що виникають внаслідок самостійного формування фінансів певних міських утворень, як от невеликих громад, що отримали певну автономію після запровадження реформи бюджетної

децентралізації тощо. Проте вони ще знаходяться на початкових стадіях свого зародження. Тому автор поки вважає недоцільним їх відокремлювати [2].

Гончаренко М. В. розуміє під публічними фінансами суспільні правовідносини, які пов'язані із задоволенням усіх видів публічного інтересу і виникають у процесі утворення, управління, розподілу (перерозподілу) та використання публічних фондів коштів, виокремлюючи у цих процесах такі ланки:

- 1) публічні фінанси держави;
- 2) публічні фінанси суб'єктів федерації (у державах з федеральним устроєм);
- 3) публічні фінанси місцевого самоврядування всіх видів;
- 4) публічні фінанси соціальної сфери, за рахунок яких задовольняються суспільні інтереси, визнані державою або органами місцевого самоврядування, тобто публічні інтереси в соціальній сфері [1].

Інший науковець представила у своїй праці систему публічних фінансів, що поділяється на централізовані і децентралізовані фонди. Централізовані фонди – це кошти, що знаходяться в розпорядженні держави. Децентралізовані фонди – це фонди, утворені з коштів приватних чи державних підприємств, установ та організацій, що характеризуються певною самостійністю та міцно взаємопов'язані між собою.

Деякі вчені трактують систему публічних фінансів, деталізуючи їх основними видами – публічні, приватні, фінанси неприватного сектору, міжнародні. Інші проводять аналіз суспільного аспекту публічних фінансів, тобто тих фінансів, які включають державні та місцеві. Треті ж трактують їх як систему фінансів, яку відносять до господарської діяльності національного уряду і місцевих органів влади

Досить цікавими є дослідження науковців у цьому напрямку. Одна частина з них отожнюють питання публічних та державних фінансів, а деякі – їх відокремлюють, вважаючи, що публічні фінанси мають більш розширений склад.

Опрацювавши праці багатьох вчених та підсумувавши усі визначення можемо сформулювати загальне визначення даного поняття. Публічні фінанси – це суспільні відносини, які пов'язані із задоволенням усіх видів публічного інтересу і виникають у процесі утворення, управління, розподілу (перерозподілу) та використання фондів коштів держави, місцевого самоврядування та фондів

коштів, за рахунок яких задовольняються суспільні інтереси, визнані державою або органами місцевого самоврядування, незалежно від форми власності таких фондів. Публічні фінанси регулюються шляхом встановлення владних приписів держави або органів місцевого самоврядування щодо утворення, розподілу (перерозподілу) та використання зазначених фондів коштів, а також щодо контролю за цими процесами [5].

Активними темпами процес становлення та розвитку системи публічних фінансів почав запускатися у другій половині ХХ ст., коли спостерігалися значні трансформації у цій сфері і публічні фінанси перетворилися у загальносуспільне надбання. На практиці цей процес знайшов відображення в тому, що ключові засади функціонування публічних фінансів стали регламентуватися нормами Конституції.

Для визначення змісту поняття «публічні фінанси» необхідно звернути увагу на принципів відмінності публічних фінансів від приватних, що розглянуті у працях українських дослідників та іноземних фахівців. Особливості публічних фінансів, що пов'язані з їх призначенням для виконання функцій держави, обумовлюють відмінності між державним та приватним господарствами. Основні такі відмінності узагальнено у таблиці 1.

Отже, приватна діяльність орієнтована, переважно, на отримання якнайбільшого доходу, а держава мобілізує доходи не для збагачення, а лише для покриття витрат на поточний фінансовий рік.

Беручи до уваги пункти угоди про асоціацію між Україною та ЄС і Стратегію сталого розвитку «Україна 2020», можемо сформулювати головні напрями реформування публічних фінансів:

- 1) перехід до середньострокового бюджетного прогнозування та планування;
- 2) оптимізація видаткової частини державного бюджету;
- 3) покращення системи керування ризиками державного бюджету;
- 4) визначення фіскальних правил;
- 5) удосконалення системи внутрішнього контролю й аудиту

Середньострокове бюджетне планування дозволяє приймати рішення на ширший період, а не на один бюджетний рік. Це дає змогу сформулювати якісну стратегію розвитку країни, та оцінити можливість настання певних наслідків від прийнятих рішень у майбутніх періодах. Зараз в Україні не надто якісна

Таблиця 1

Основні відмінності публічних та приватних фінансів

Характеристика	Публічні фінанси	Приватні фінанси
Визначення	Це багатство усього населення, виражене у грошовій формі та перебуває у розпорядженні державних органів	Це фінансові ресурси, що є власністю окремих фізичних чи юридичних осіб
Стан і розвиток	Залежить від рішень державної влади	Визначається законами ринкової економіки
Мета функціонування	Працювати задля «загального інтересу», а саме покрити поточні витрати для потреб населення	Отримання прибутку та формування заощаджень
Шляхи отримання	В примусовому порядку від громадян через систему оподаткування	Не носить примусовий характер, залежить від економічної активності суб'єкта господарювання
Вплив на національну економіку	Значний вплив прийнятих рішень, оскільки великі обсяги акумульований грошових ресурсів	Незначний вплив, оскільки приватних фінансів значно менша кількість в обігу

Джерело: систематизовано авторами на основі [5]

система бюджетного планування, через яку зростає небезпека посилення боргового тягаря та поглиблення проблеми бюджетного дефіциту.

Оптимізація видатків передбачає визначення неефективних напрямів спрямування коштів та перенаправлення їх у русло, що дасть кращий результат. Хорошим кроком у вирішенні даної проблеми було запровадження в Україні гендерно-орієнтованого бюджетування. Іноземний досвід показує, що це дає змогу поліпшити якість державних послуг, враховуючи при цьому потреби різних соціальних верств населення, оптимізувати обсяг і структуру бюджетних витрат, розумно використовувати кошти платників податків.

Ще одним напрямом співпраці України та ЄС є розвиток системи державного внутрішнього фінансового контролю та підвищення прозорості витрачання бюджетних коштів. Це допоможе боротися з шахрайством і корупцією у бюджетній сфері. Певні кроки у цьому напрямі вже зроблені, найбільш вдалим прикладами є проекти E-Data та ProZorro. Вони дають змогу зробити систему публічних фінансів та витрачання бюджетних коштів більш відкритим, що у свою чергу має перешкоджати розкраданню державних коштів.

Щоб ще краще зрозуміти, які є шляхи розвитку системи публічних фінансів, необхідно з'ясувати основні функції, які держава виконує з допомогою публічних фінансів. Серед них:

– алокаційна – надання суспільних благ і послуг та регулювання процесу, що визначає їх склад;

– дистрибутивна – коригування ринкового розподілу доходів і майна;

– стабілізаційна – підтримання високого рівня зайнятості, стабільності цін та економічного зростання.

Алокаційна функція може здійснюватися різними шляхами і саме тут є поле для внесення пропозицій щодо вдосконалення функціонування публічних фінансів.

По-перше, дана функція забезпечується прямим наданням певних благ та послуг за рахунок бюджетних коштів. Це може бути будівництво і експлуатація доріг та інших об'єктів інфраструктури, державні замовлення на виконання дослідних робіт та проведення наукових досліджень. В умовах євроінтеграції дуже важливо працювати в цьому напрямку. Необхідно спрямовувати більше коштів для розбудови інфраструктури, щоб відповідати європейським вимогам.

По-друге, за рахунок публічних фінансів надається допомога приватним підприємствам, які пропонують суспільні блага за ціною, нижчою від витрат. Це допомагає як і підприємствам – підтримувати їх життєдіяльність, так і населенню – отримувати необхідні товари та послуги за низькою ціною. Тому направляти державні кошти сюди також важливо.

По-третє, використання податків і зборів як інструменту управління виробництвом або

споживання. Наприклад, запровадження екологічного податку, надання податкових пільг для інвестицій з охорони довкілля. Це стимулює суб'єктів господарювання раціональніше підходити до виробництва свого продукту, зменшувати шкідливі відходи та викиди в повітря та водні ресурси, зберігати навколишнє середовище тощо. В умовах сучасних екологічних проблем усі країни Європи працюють на зменшення навантаження на природу. Тому для успішної євроінтеграції потрібно працювати над вирішенням даної проблеми.

По-четверте, формування податкової системи з урахуванням завдань економічної або структурної політики. Наприклад, надання податкових пільг для заощаджень населення або інноваційної діяльності підприємств. Для євроінтеграції Україні необхідно наблизити рівень життя населення до їх показника. Для цього потрібно стимулювати активний розвиток підприємств. Також, знімати борговий тягар з громадян у моменти, коли для них це необхідно. Це особливо актуально у зв'язку з останніми подіями в нашій країні. Якби влада не запровадила податкові пільги на початку війни, більша частина населення опинилася б за межею бідності. Це значно знизило б рівень суспільного добробуту і створило б нові проблеми [3].

За допомогою дистрибутивної функції держава впливає на розподіл і перерозподіл доходів і майна громадян при проведенні заходів щодо надання державної допомоги незахищеним верствам населення або формування податкової політики. Як відомо, в умовах ринкової економіки, розподіл доходів між індивідами залежить від зміни попиту, пропозиції та цін на ринках виробничих факторів, товарів і послуг.

З метою вирішення проблем перерозподілу доходів та бідності держава може використовувати такі інструменти:

- пряме надання суспільних благ та послуг без участі користувача у фінансуванні витрат – «безоплатна» освіта, державна система охорони здоров'я тощо;
- надання різних видів грошової допомоги, субсидій на оплату житла і комунальних послуг;
- надання субсидій виробникам певних благ з метою підтримання низького рівня цін, наприклад, субсидії виробникам продуктів харчування, субсидування цін за проїзд;
- прогресивне оподаткування доходів, майна, зниження ставок податку на додану вартість на деякі товари кінцевого споживання.

Важливість розвитку дистрибутивної функції системи публічних фінансів полягає в тому, що вона допомагає забезпечити нормальне життя особам, які нездатні самотійно це зробити, або мають певні проблеми. Таким чином громадяни, що цього потребують, можуть отримати допомогу для покриття потреб першої необхідності [2].

Виконання державою стабілізаційної функції включає проведення заходів, спрямованих на підвищення рівня зайнятості та забезпечення стабільності цін у кризових та посткризових умовах. Для цього використовуються такі інструменти:

- зміна рівня або структури бюджетних видатків;
- зміна видів і ставок податків і зборів;
- зміна структури державного боргу і джерел його фінансування;
- пряме і непряме фінансування збитків приватних і державних підприємств, їх витрат на освіту, проведення державної тарифної політики.

У багатьох випадках однакові інструменти можуть використовуватися для вирішення різних завдань. Так, надання субсидій може бути корисним не тільки з точки зору алокаційної, але також стабілізаційної та дистрибутивної функцій. У деяких випадках заходи, спрямовані на виконання державою її функцій, можуть мати різний характер, і тому необхідно є їх координація.

Після вивчення функцій можемо визначити сучасні проблеми використання публічних фінансів. Вони стосуються таких аспектів, як:

- низький рівень застосування електронних систем для надання адміністративних послуг, здійснення електронних аукціонів тощо, тобто низький рівень впровадження електронного врядування;
 - низький рівень публічності інформації, що пов'язано із такими поняттями, як “відкриті дані”, доступ до публічної інформації тощо, які роблять всі дії уряду прозорими та надають можливість кожному громадянину в будь-який момент отримати статистичну інформацію, дані про здійснення фінансових трансакцій публічним сектором тощо;
 - неефективність розподілу коштів на утримання апарату управління публічного сектору на національному та місцевому рівнях [4].
- Суттєвою проблемою в організації системи публічних фінансів для України є те, що в державному бюджеті постійно не вистачає коштів. Наприклад, бракує фінансування таких сфер як освіта, культура, наука, обо-

рона тощо. Це свідчить про неефективний розподіл коштів між необхідними сферами. Через недофінансування тієї чи іншої сфери виникають нові проблеми у суспільстві, як от низький рівень освіченості громадян, чи неналежає лікування в медичних закладах.

Близько третини бюджету витрачаються на заходи та речі, які не носять стратегічний характер, а їх ефективність досить складно оцінити, оскільки невідомі шляхи витрачання цих коштів. Тут гостро постає проблема корупції та розкрадання бюджетних коштів. Для того, аби усунути дану проблему необхідно запровадити реформу публічних фінансів, яка передбачає реалізацію двох основних цілей:

1. Досягнення ефективного рівня використання публічних фінансів, що буде проводитися прозоро, підзвітно та зорієнтовано на досягнення стратегічних цілей держави.

2. Досягнення контролю використання публічних коштів [3].

Висновки. Отже, удосконалення системи бюджетних видатків є об'єктивно необхідною умовою та підґрунтям реалізації комплексу економічних реформ в країні. При цьому структура видатків має віддзеркалювати стратегію трансформації економічних відносин і базуватися на оцінці впливу державних рішень на майбутній розвиток країни. Державі потрібно вдосконалювати роботу у сфері публічних фінансів для більш успішної євроінтеграції в майбутньому. Це допоможе підняти рівень суспільного життя населення, підняти національну економіку шляхом розвитку бізнесу та інфраструктури міст. Також ефективна система публічних фінансів дасть змогу відповідати усім вимогам та стандартам, що потрібні для інтеграції з країнами Європи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гончаренко М. В. Європейські стандарти антикризового управління публічними фінансами. *Актуальні проблеми державного управління*. 2016. № 2. С. 1–6.
2. Куценко Т. Ф. Публічні фінанси в Україні в Україні: зміст та структура з урахуванням сучасних тенденцій розвитку. *Економіка та держава*. 2016. № 6. С. 62–66.
3. Прутська О. О. Зміст та структура публічних фінансів: теоретичний аспект. *Приазовський економічний вісник*. 2021. № 3 (26). С. 131–135.
4. Коляда Т. А. Вплив суспільних фінансів на регіональний розвиток: теоретичний вимір. *Науковий вісник Одеський державний економічний університет*. 2015. № 11 (231). С. 75–89.
5. Опарін В. М., Федосов В. М., Юхименко П. І. Публічні фінанси: генеза, теоретичні колізії та практична концептуалізація. *Фінанси України*. 2017. № 2. С. 125–134.

REFERENCES:

1. Honcharenko M. V. (2016) Yevropeiski standarty antykrizovoho upravlinnia publichnymy finansamy [European standards of crisis management of public finances]. *Aktual'ni problemy derzhavnoho upravlinnia*, vol. 2, pp. 1–6.
2. Kutsenko T. F. (2016) Publichni finansy v Ukraini v Ukraini: zmist ta struktura z urakhuvanniam suchasnykh tendentsii rozvytku [Public finances in Ukraine in Ukraine: content and structure taking into account current development trends]. *Ekonomika ta derzhava*, vol. 6, pp. 62–66.
3. Prutska O. O. (2021) Zmist ta struktura publichnykh finansiv: teoretychnyi aspekt [Content and structure of public finance: theoretical aspect]. *Pryazovskiy ekonomichnyi visnyk*, vol. 3 (26), pp. 131–135.
4. Koliada T. A. (2015) Vplyv suspilnykh finansiv na rehionalnyi rozvytok: teoretychnyi vymir [The impact of public finance on regional development: a theoretical dimension]. *Naukovyi visnyk. Odeskyi derzhavnyi ekonomichnyi universytet*, vol. 11 (231), pp. 75–89.
5. Oparin V. M., Fedosov V. M., Yukhymenko P. I. (2017) Publichni finansy: geneza, teoretychni kolizii ta praktichna kontseptualizatsiia [Public finance: genesis, theoretical conflicts and practical conceptualization]. *Finansy Ukrainy*, vol. 2, pp. 125–134.